

KHU VỰC RUỘNG RAU MUỐNG CHÙA BÀ MỤ QUA TIẾP CẬN KHẢO CỔ HỌC

Võ Hồng Việt

I. Vị trí, cảnh quan

Vị trí trong tiếp cận khảo cổ học ở khu vực Ruộng rau muống chùa Bà Mụ là nơi xây dựng “Hồ điều hòa” nhằm xử lý nguồn nước trước khi đổ vào sông Hội An qua lạch Chùa Cầu. Hạng mục xây dựng này nằm trong dự án do Trung tâm Bảo tồn Di sản Di tích Quảng Nam (*nay là Trung tâm Quản lý Di tích và Danh thắng Quảng Nam*) làm chủ đầu tư. Vị trí xây dựng hạng mục này nằm ở bờ phía Đông lạch Chùa Cầu, thuộc khối 2 (*nay là khối An Thắng*), phường Minh An, cách Chùa Cầu khoảng 70m về phía Bắc, cách Hội quán Quảng Triệu chừng 40m về phía Tây Bắc, cách Tam quan Chùa Bà Mụ trên dưới 100m về phía Tây. Đây là phần phía Nam của vùng đất trũng được dân địa phương sử dụng để trồng rau muống. Theo thông tin điều tra, trước kia vùng đất trũng này thuộc đất của xã Minh Hương do Tam Bảo Vụ quản lý nên có tên là ruộng Tam Bảo. Hơn nữa, do nằm ở trước chùa Bà Mụ nên còn gọi là ruộng rau muống chùa Bà Mụ. Những năm 30 thế kỷ XX, đường Phan Chu Trinh được xây dựng chia ruộng rau muống thành hai phần phía Bắc và phía Nam. Phần phía Nam, nhân dân đổ đất dọc theo đường Phan Chu Trinh để xây dựng nhà cửa nên

khu ruộng còn lại (*vị trí xây dựng Hồ điều hòa*) có diện tích tương đối nhỏ và nằm lọt giữa khu dân cư.

Vùng đất trũng này nằm ở đoạn cuối của dòng chảy cổ chạy từ Lai Nghi đến Hội An mà dấu vết còn lại là Rọc Góm, Ao Làng và lạch Chùa Cầu. Men theo phía Bắc dòng chảy cổ là cồn cát cao, nơi phát hiện hàng loạt di tích thuộc nền Văn hóa Sa Huỳnh, Chăm sớm như Lai Nghi, Trảng Sỏi, An Bang, Thanh Chiêm, Hậu Xá, Xuân Lâm.

II. Quá trình tiếp cận, khảo sát

Hạng mục “Hồ điều hòa” được khởi công vào tháng 2 năm 2006. Đến đầu tháng 8, khi đơn vị thi công dùng máy xúc múc đất ruộng để thi công chân móng bờ thành phía Bắc của hồ chúng tôi phát hiện nhiều mảnh gốm sành Việt Nam thế kỷ XVII, mảnh sứ Trung Quốc thế kỷ XVII - XVIII, sứ Hizen (*Nhật Bản*) và một số loại đá tảng chân cột. Những ngày tháng 10, đơn vị thi công tiếp tục triển khai xây dựng phần chân móng bờ thành phía Đông Nam và nền đáy lòng hồ. Tại vị trí này, các công nhân đã phát hiện một vò gốm tương đối nguyên vẹn và một số mảnh vỡ của một vò gốm khác nằm ở độ sâu khoảng 1m50 so với mặt ruộng hiện trạng. Ngoài ra, chúng tôi phát hiện rất nhiều mảnh gốm có chất liệu tương tự tại những đồng cát được đào lên từ lòng hồ. Theo nhận định ban đầu, những hiện vật này có niên đại khá sớm, khoảng thế kỷ III - IV sau Công nguyên. Để có cái nhìn đầy đủ hơn về những gì đã phát hiện và vị thế của khu vực nêu trên, chúng tôi đã yêu cầu tạm dừng thi công để đào thám sát chữa cháy. Hồ đào chữa cháy có diện tích 2mx2m. Do ở vào thời điểm mùa mưa, hơn nửa vị trí mở hồ thấp hơn so với lạch nước bên cạnh nên khi đào đến độ sâu 0m50 thì các vách hố bị sạt lở, mạch nước ngầm bên dưới trào lên quá mạnh vì thế chúng tôi phải kết thúc công việc đào thám sát.

II. Kết quả khảo sát

Đã phát hiện được 594 mảnh gốm, trong đó có 182 mảnh phát hiện tại hố

đào thám sát, 412 mảnh còn lại được phát hiện tại những đồng cát xúc lên từ lòng hồ.

Những mảnh gốm phát hiện được thuộc nhiều loại hình như vò, hũ, nôi, nắp... xương gốm thô, hơi thô, mịn, màu đen, đỏ, vàng nhạt, xám nhạt; hoa văn trang trí phong phú gồm văn chải, in ô vuông, in trám lồng, đập bằng bàn đập, khắc vạch, tô màu đỏ hay đen chì...; được tạo dáng theo phương pháp chuốt trên bàn xoay và nặn bằng bàn đập hòn kê.

- Về loại hình

+ **Vò:** 01 vò gốm còn khá nguyên vẹn và nhiều mảnh vỡ của một số loại vò khác. Căn cứ vào kiểu miệng có thể chia thành hai kiểu gốm kiểu vò miệng loe xiên và kiểu vò miệng loe cong. Xương gốm của kiểu vò miệng loe cong hơi thô, màu đỏ nhạt hay vàng nhạt trang trí hoa văn đập nét lớn, vừa và nhỏ. Kiểu vò miệng loe xiên có xương gốm mịn, màu vàng nhạt, trang trí văn chải từ vai trở xuống theo hướng từ bên trái sang phải.

Vò gồm tương đối nguyên vẹn có dáng hình trứng, màu vàng nhạt, vài nơi màu nâu đỏ và có một mảng màu đen, miệng loe mép miệng vênh tròn, cổ thấp, vai xuôi, trên vai có một đường gờ nhẹ, bụng phình, đáy chỏm cầu. Từ vai về đáy trang trí hoa văn dập nét lớn, mặt trong có nhiều vết lồi lõm. Xương thô màu vàng nhạt. Kích thước: cao 38,5cm, đường kính miệng 11,8cm, đường kính thân 30cm, xương gồm dày 0,8 - 1cm.

+ **Hũ:** Căn cứ vào kiểu dáng của các mảnh miệng (4/8 mảnh) có thể chia hũ thành 4 kiểu gồm kiểu hũ cổ cao, trang trí văn dập từ vai trở xuống, gờ vành miệng dày; kiểu hũ cổ cao vừa có hai đường viền, gờ vành miệng khá dày; kiểu hũ cổ cao vừa có hai đường viền, gờ vành miệng dày; kiểu hũ cổ cao vừa có hai đường viền, gờ vành miệng dày, mép miệng vuốt nhọn. Có hai loại xương gốm gồm xương thô màu vàng nhạt và xương mịn màu đỏ, nâu đỏ. Loại hũ xương mịn màu đỏ hoặc nâu đỏ trang trí hoa văn in ô vuông kích thước vừa và lớn.

Nồi: Căn cứ vào các mảnh miệng có thể chia làm hai kiểu gồm miệng loe và miệng khum. Kiểu miệng loe chia thành nhiều dạng gồm miệng loe vừa thân gãy (05 mảnh) xương thô màu đen hoặc nâu xám; miệng loe mép miệng gấp khúc (02 mảnh) xương thô màu

đen; miệng loe xiên (04 mảnh) xương thô màu xám đen; miệng loe cong (04 mảnh) xương thô màu xám đen. Kiểu miệng khum (01 mảnh) xương mịn màu đỏ, mặt phía trong đen ánh chì. Hoa văn trang trí chủ yếu của loại hình nồi là văn chải, ngoài ra còn có văn in ô trám lòng (02 mảnh).

Nắp: 09 mảnh, có thể chia làm hai kiểu gồm kiểu mép miệng có gờ và kiểu mép miệng không có gờ. Kiểu mép miệng có gờ (02 mảnh) xương thô cứng màu đen, mặt ngoài có nhiều đường lồi lõm do kỹ thuật tạo dáng; kiểu mép miệng có gờ (07 mảnh) xương thô màu xám đen và thô cứng màu đen.

- **Về chất liệu.** Đồ gốm phát hiện ở khu vực này có nhiều chất liệu khác nhau. Gốm xương thô chiếm tỉ lệ khá cao (528/594 mảnh), được làm từ loại đất sét pha nhiều cát có độ nung thấp phổ biến ở loại hình vò, hũ, nồi, nắp... Gốm xương hơi thô chiếm tỉ lệ khiêm tốn (30/594 mảnh), được làm từ loại đất sét đã qua lọc rửa bớt cát, xương cứng, phổ biến ở loại hình hũ, vò... Gốm xương mịn có màu đỏ, nâu đỏ hoặc vàng nhạt, phổ biến ở loại hình hũ, nồi, làm từ loại đất sét được lọc rửa khá kỹ, có độ nung cao nên xương cứng chắc. Gốm có chất liệu này chiếm tỉ lệ không nhiều (36/594 mảnh).

-Về hoa văn trang trí: Đồ gốm phát hiện ở khu vực này có hoa văn trang trí khá phong phú và đa dạng được thực hiện bằng kỹ thuật in ấn, dập, khắc vẽ và chải và tô màu. Hoa văn dập được thể hiện chủ yếu trên loại hình vò, nét dập có kiểu nét lớn, vừa và nhỏ, dập dọc theo thân đồ vật. Hoa văn chải tập trung chủ yếu ở loại hình nôi, thực hiện từ vai trở xuống, nét chải sâu, có nhiều kiểu chải khác nhau gồm chải dọc theo thân, chải xiên từ trái sang phải, chải chéo nhau tạo thành những ô hình lát chả... Hoa văn được thực hiện bởi thủ pháp khắc vạch gồm những viền tròn quanh thân hoặc cổ, những đường gấp khúc, nhóm đường xiên hoặc những hình không xác định, hình hoa sen quanh cổ. Hoa văn in gồm có văn in ô vuông và in ô trám lồng. Văn in ô vuông trang trí quanh thân của loại hình hũ có xương mịn màu đỏ hoặc nâu đỏ. Văn in ô vuông có hai kiểu gồm kiểu ô vuông có kích thước và nét in lớn, kiểu có kích thước và nét in nhỏ. Văn in ô trám lồng phát hiện ở loại hình nôi, trang trí từ cổ trở xuống. Ngoài ra

chúng tôi còn phát hiện một mảnh gốm trang trí hoa văn in mép vò sò, xương gốm mịn màu đỏ.

- Về kỹ thuật tạo tác: Đồ gốm phát hiện ở đây được tạo dáng bởi bàn xoay và nặn bằng bàn đập hòn kê. Kỹ thuật tạo dáng bằng bàn đập hòn kê thể hiện chủ yếu ở loại hình vò gốm, các loại hình còn lại được tạo dáng bằng kỹ

thuật bàn xoay.

IV. Những nhận xét bước đầu

Từ những thông tin thu thập được trong quá trình khảo sát chúng tôi có một số nhận xét bước đầu như sau:

- Qua diễn biến của kết cấu địa tầng, sự đồng nhất của hiện vật trong lớp đất cát gợi cho chúng ta những suy nghĩ về sự tồn tại của cộng đồng cư cổ tại khu vực này trong thời gian khá dài. Những hiện vật gốm phát hiện được minh chứng sự ổn định trong đời sống kinh tế và phong phú về đời sống tinh thần. Có lẽ xưa kia nơi đây là mồm cát ven sông, trải qua quá trình lịch sử, sự biến thiên của dòng chảy nên mới thành tạo nên cảnh quan như bây giờ.

- Loại hình, hoa văn, chất liệu gốm có nhiều nét tương đồng với đồ gốm phát hiện được tại các di tích Văn hóa Sa Huỳnh và Chăm sớm ở Hội An như di tích Hậu Xá I, Ruộng Đồng Cao, Đồng Nà. Đặc biệt là sự xuất hiện của loại gốm có chất liệu mịn, màu đỏ, sự phổ biến của loại gốm trang trí hoa văn

in ô vuông và ô trám lồng mang phong cách Hán... nên có thể đây là dấu tích cư trú của người Chăm cổ. Sự tồn tại dấu tích này (và *những mảnh gốm Chăm phát hiện ở đường Hoàng Văn Thụ*) trong khu phố cổ Hội An là điều hết sức thú vị, có nhiều ý nghĩa khoa học và lịch sử. Hơn nữa nó phản ánh sự tồn tại đan xen giữa các di tích Văn hóa Sa Huỳnh và di tích Văn hóa Chăm trên dải đất cát ven dòng sông cổ chạy từ Lai Nghi đến Hội An.

- Để có những kết luận chính xác, khoa học thì cần tiến hành thám sát, khai quật khảo cổ thêm ở khu vực lân cận ♦